

GAMMELHÄRBRET VID BJUS I YGSBO

Antikvarisk medverkan i samband med renovering

Bjus
Ygsbo 8:1
Färila socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2009-2010

Daniel Olsson

GAMMELHÄRBRET VID BJUS I YGSBO

Antikvarisk medverkan i samband med renovering

Bjus
Ygsbo 8:1
Färila socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2009-2010

Rapport 2012:06
Daniel Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format inger.eriksson@xlm.se eller 026-65 56 42.

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2012

Omslagsbild: Härbret från nordväst vid slutbesiktningen av renoveringen.

Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2009-11-13.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

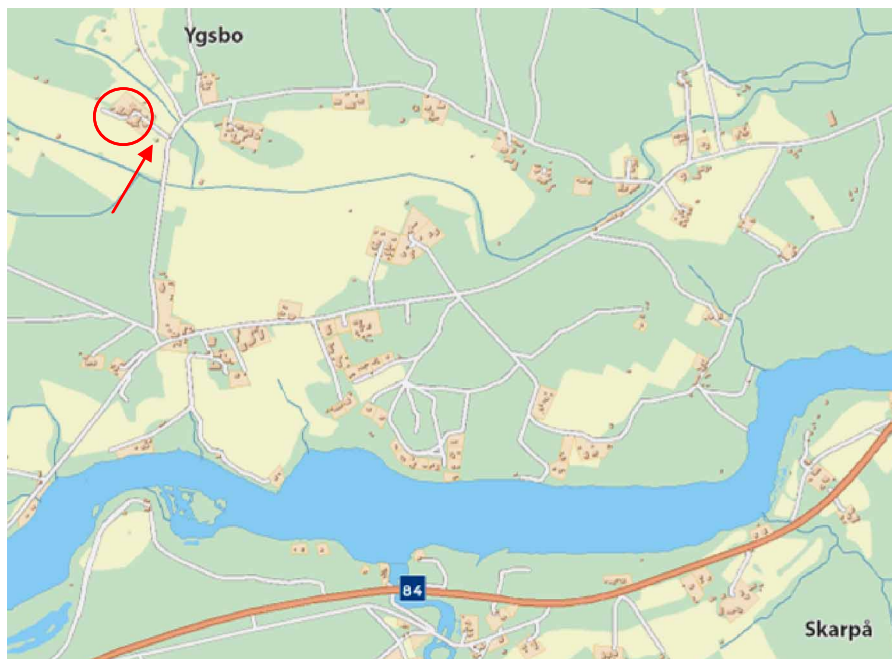
Inledning	5
Historik och beskrivning.....	6
Skadebild	7
Mark och vegetation	7
Syllram	7
Mushyllor	7
Svalens golv	8
Övrigt	8
Utförda arbeten	8
Mark och vegetation	8
Syllram	8
Mushyllor	9
Svalens golv	10
Övrigt	10
Antikvariska ställningstaganden	11
Slutomdöme	11
Sammanfattning	12
Notförteckning	13
Besiktningstillfällen	13
Administrativa uppgifter	13
I Läns museets arkiv förvaras	13
Käll- och litteraturförteckning	13
Arkiv	13
Otryckta källor	13

Ill. 1. Härbret från nordväst vid skadeinventeringen 2004. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2004-10-18.

INLEDNING

Under senhösten 2009 har det medeltida härbret vid gården Bjus i Ygsbo i Färila socken genomgått en renovering. Arbetet har utförts av byggnadsvårdsfirman Gamla Trähus, Färila. Renoveringen har bekostats av fastighetsägaren och av byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen Gävleborg. Länsmuseet Gävleborg har deltagit i renoveringen som antikvariskt medverkande genom antikvarie Daniel Olsson som även sammanställt denna rapport.

Ill. 2. Utdrag ur cX-länskarta över byn Ygsbo. Gården Bjus markerad med en röd ring och härbret utpekad med en röd pil på kartan. Ljusnan och riksväg 84 syns nedtill på kartan.

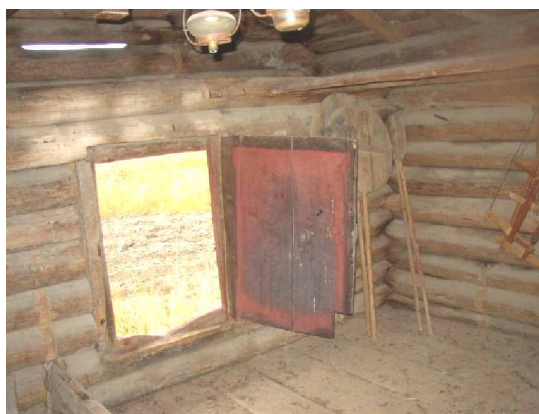

Ill. 3. Gården Bjus i Ygsbo med härbret längst till höger i bild. Foto från sydost, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2009-11-13.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Ygsbo by ligger på den norra sidan av Ljusnan och i byn finns ett relativt stort antal äldre timmerbyggnader varav flera har daterats till 1600-talet eller tidigare. I den norra delen av byn ligger gården Bjus som gått i samma släkt sedan mitten av 1500-talet. Det aktuella härbret ligger mitt ute på en åker intill ett odlingsröse sydost om huvudbyggnaden. Detta härbre går under benämningen ”Gammelhärbret” och det ska ha nyttjats till sädesförvaring fram till 1909 då ett nytt härbre uppfördes på gården. Härbret har flera omgångar med flyttmärken, men det har stått på samma plats åtminstone sedan slutet av 1800-talet.

Härbret har traditionell form med syllram upplagd på hörnstenar, fyra stolpar och två mushyllor som bär upp timmerstommen. Härbret har en smal svale vid ingången, som ursprungligen varit förbyggd och då försedd med ytterligare en dörr, men denna del togs bort i mitten av 1800-talet. Härbrets kvarvarande dörr sitter fast med tappar i timmerstommen och har således inga gångjärn.

Ill. 4. Härbrets interiör från sydväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2004-10-18.

Inuti härbret finns sädesbingarna kvar. Härbret har ryggåstak med åsar, sparrar, tro, handkluken spån och ytterst ett tak av trapetskorrugerad plåt. Byggnaden är rödmålad. Genom en dendrokronologisk datering 1991 har det kunnat fastställas att härbret uppfördes av virke fällt 1509-1511¹ och det är således en av de elva säkert daterade bevarade timmerbyggnader i länet som uppfördes före 1520-talet.² Eventuellt skulle även syllramen kunna vara den ursprungliga, vilken gör den mycket intressant, då det finns ytterst få ursprungliga syllramar kvar från denna tid. Syllramen är dock inte daterad i detta fall.

SKADEBILD

Hösten 2004 utförde Läns-
museet Gävleborg på uppdrag
av Länsstyrelsen en skadein-
ventering av ett antal dendro-
kronologiskt daterade timmer-
byggnader i länet och en av
dessa var härbret vid Bjus i
Ygsbo. Vid detta tillfälle
upptäcktes skador huvud-
sakligen på syllramen, mus-
hyllorna och svalen.³ Här
nedan beskrivs dock skadorna
före renoveringen 2009.

*Ill. 5. Detalj från norr av syll-
ramens nordvästra del med
omfattande rötskador. På bilden
syns även den skadade västra
mushyllan. Foto: Daniel Olsson,
Länsmuseet Gävleborg
2004-10-18.*

Mark och vegetation

Generellt sett var marknivån kring härbret hög och på flera ställen låg jord emot syllramen. Detta var mest påtagligt på den östra respektive den västra sidan av härbret. Det fanns ganska mycket gräsvegetation intill härbret som gjorde det svårt för träkonstruktionen att kunna torka upp. Under härbret låg dessutom relativt mycket trävirke och jordbruksredskap, delvis direkt på marken under byggnaden.

Syllram

Då syllramen på flera ställen legat emot jorden hade detta lett till rötskador, huvudsakligen på undersidan av den östra och den västra stocken i syllramen. Den västra stocken var även delvis ihålig och i den norra delen hade merparten av kärnan ruttnat bort.

*Ill. 6. Den västra delen av syllramen och mushyllan på samma sida sedda från nordväst.
Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg
2009-10-16.*

Mushyllor

Den västra mushyllan var rötskadad i dess norra del, men i övrigt var denna, i likhet med den östra mushyllan, i gott skick. Båda mushyllorna hade tidigare försetts med täckbrädor, men det fanns vissa glipor mellan dem och på några ställen täckte de ej hela mushyllans utskjutande del.

Ill. 7. Detalj från nordväst av svalens golv med den rötskadade yttersta golvbrädan. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2009-10-16.

Svalens golv

Efter att svalens yttervägg hade rivits bort under 1800-talet hade den yttersta stocken ersatts med en golvplanka. Denna golvplanka var dock rötskadad och upplagd på ett mindre stöd av trä som var fäst i timmerstommens västra del.

Övrigt

I övrigt var härbrets timmerstomme i god kondition, i synnerhet med tanke på dess höga ålder. Inuti fanns inga spår av läckage eller liknande och taket var tätt. Då härbret enligt uppgift senast rödfärgades 1974 finns det på sikt behov att måla om hela byggnaden.

UTFÖRDA ARBETEN

Gamla trähus lyfte härbret och placerade det provisoriskt på pallar för att kunna frilägga och demontera delar av syllramen och den västra mushyllan.

Mark och vegetation

Fastighetsägaren har röjt bort gräsvegetation närmast härbret och Gamla trähus har sedan sänkt marknivån runt hela byggnaden genom avschaktning så att det finns luft emellan träkonstruktionen och jorden. Marken lutar nu även från härbret på alla sidor. Hela byggnaden har även lyfts och en kompletterande grundsten har lagts in under den västra delen av syllramen så att härbret åter står rakt.

Syllram

Då den västra delen av syllramen hade så omfattande rötskador beslöts att denna skulle bytas ut i sin helhet. Den nya stocken har fått samma dimensioner och befintliga virkesspår, bland annat haket mot öster (vilket tyder på att denna del tidigare har haft ett golv) har kopierats. Då den norra delen av stocken var så rötskadad var det svårt att veta hur den ursprungligen hade sett ut. Vid slut-

besiktningen beslöts dock att den skulle ges en mer avrundad form och detta har även utförts av Gamla trähus efter slutbesiktningen. Den utbytta syllstocken är tänkt att placeras under härbret. Den östra delen av syllramen hade också rötskador, framför allt på undersidan, men här räckte det med att ta bort de rötskadade partierna då jorden inte längre ligger emot trävirket och rötskadorna således inte ska behöva utökas ytterligare. Det är dock även fortsättningsvis viktigt att marknivån hålls efter för att undvika nya rötskador på syllramen.

Ill. 8. Den nya västra delen av syllramen och den västra mushyllan sedan den renoverats och försetts med täckbrädor. I bakgrunden skimtar Olle Michelson och Roland Åkerman. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2009-11-13.

Mushyllor

Den rötskadade norra delen av den västra mushyllan har tagits bort och ersatts med en cirka en meter lång lagning, vilken satts fast i den befintliga mushyllan genom en skarvning med två dymlingar. Genom att en stor del av byggnaden vilar på mushyllan var det extra viktigt att denna del utfördes med stor noggrannhet. Den nya delen av mushyllan har fått samma utformning och dimensioner som det utbytta partiet.

De tidigare täckbrädorna togs bort och har ersatts med nya täckbrädor av furu, som i högre grad täcker mushyllan de ska skydda och de överlappar även varandra så att inget vatten ska rinna in mellan täckbrädornas olika partier. På långsidorna utgörs täckbrädan nu av en enda plank med urtag för härbrets utskjutande knutar.

Ill. 9. Svalens golv efter byte av den yttersta golvplankan. Den inre golvplankan har enbart rödfärgats. Foto från nordväst, Läns museet Gävleborg 2009-11-13.

Svalens golv

Den rötskadade golvplankan vid svalen och det provisoriska stödet under har tagits bort och en ny lika grov golvplanka har lagts in som ersättning för den rötskadade golvplankan.

Ill. 10. Roland Åkerman och Olle Michelson vid slutbesiktningen efter renoveringen av härbret. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2009-11-13.

Övrigt

Utbytta trädelar har rödfärgats med ljus Falu rödfärg av Gamla trähus. Det är därför önskvärt att fastighetsägaren använder samma kulör och typ av slamfärg när det blir dags att måla om härbret, så att hela byggnaden får samma färgsättning.

ANTIKVARISKA STÄLLNINGSTAGANDEN

Genom att den dendrokronologiska undersökningen har visat att detta härbre är ett av de äldsta bevarade 1500-talshärbrena i länet och att det dessutom fanns anledning att anta att även syllramen kunde vara ursprunglig ställde det krav på stor respekt för ursprungsmaterialet och att byten av timmer i möjligaste mån skulle minimeras. Det visade sig dock vid en närmare undersökning att en av syllramens stockar måste bytas ut då den var i så dåligt skick. I detta fall har Gamla trähus kopierat den tidigare stockens form och även fört över det hak som fanns i virket för att dessa spår skulle bli bevarade för framtiden. Den utbytta delen sparas upplagd under härbret ifall man vid något tillfälle önskar studera originalet.

I mushyllan på den västra sidan har en avancerad timmerlagning utförts och detta med anledning av originalmaterialets stora dokumentationsvärde i detta fall. Att dölja mushyllorna med täckbrädor ansågs bäst även fortsättningsvis i detta fall för att i möjligaste mån skydda originalkonstruktionen.

Då det inte finns några foton eller andra uppgifter om hur svalens yttersta stock såg ut beslöts att denna inte skulle rekonstrueras utan att svalen enbart skulle förses med en ny golvbräda av traditionellt utförande. Läns museet anser att detta beslut var välmotiverat då det annars fanns risk att man utförde en bygnadsdel utan att ha några belägg för hur den ursprungligen har sett ut.

SLUTOMDÖME

Renoveringen av Gammelhärbrät vid Bjus i Ygsbo har utförts av Gamla trähus med stor hantverkskunskap och respekt för originalmaterialet. Utbytt timmer har genomgående varit av god kvalitet. Slutresultatet är i hög grad tillfredsställande ur antikvarisk synpunkt. Läns museet kunde godkänna renoveringen i samband med slutbesiktningen 2009-11-13.

Ill. 11. Härbret från nordost under renoveringen. Till vänster om härbret står Roland Åkerman, Hans Michelson och Olle Michelson. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2009-10-16.

SAMMANFATTNING

Under hösten 2009 har Gamla trähus i Färila utfört en renovering av ett härbre vid gården Bjus i Ygsbo i Färila socken. Virket i detta härbre har daterat till 1509-1511 och det är således ett av länets tidigaste 1500-talshärbren. Renoveringen har omfattat sänkning av mark, byte av rötskadade delar av syllram, mushylla och svalens golv. Därtill har mushyllorna även försetts med täckbrädor. Länsmuseet har deltagit som antikvariskt medverkande och kunde godkänna renoveringen i samband med slutbesiktningen i november 2009.

NOTFÖRTECKNING

- 1 Läns museet Gävleborg, sammanställda faktauppgifter om Ygsbo 8:1
- 2 Bartholin, Thomas, dendrodateringsprotokoll
- 3 Läns museet Gävleborg, skadeinventeringsblankett, inventering 2004-10-18

BESIKTNINGSTILLFÄLLEN

Skadebesiktning	2004-10-18
Antikvarisk medverkan 1	2009-10-16
Slutbesiktning	2009-11-13

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut:

- Beslut om byggnadsvårdsbidrag, Dnr 434-449-08

I LÄNSMUSEETS ARKIV FÖRVARAS

Foton	2004-10-18	Dg 08-1429-1466
	2009-10-16	Dg 12-0369-0403
	2009-11-13	Dg 12-0404-0438

Beslut från Länsstyrelsens
Anbud/åtgärdsbeskrivning från Gamla trähus
Kopior på äldre material

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Arkiv

Gävle

Läns museet Gävleborg, Inventeringar, Dendrokronologi i Gävleborgs län

Otryckta källor

Michelson, Hans, fastighetsägare, muntliga uppgifter
Michelson, Olle, tidigare fastighetsägare, muntliga uppgifter
Åkerman, Roland, byggmästare, muntliga uppgifter

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE. FAKTARUM: STYRMANSGATAN 4, GÄVLE.

